

НАУКОВІ ШКОЛИ

DOI: 10.33270/02253002.9

УДК 343.98 (477)

АЛЕКСАНДРЕНКО Олена*

кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2592-7593>;

ЖЕНУНТІЙ Володимир

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0578-1494>

Особистий внесок професора В. П. Бахіна в підготовку криміналістичних наукових і науково- педагогічних кадрів

Продовження до публікації: Александренко О., Женунтій В. Гідний внесок професора В. П. Бахіна в підготовку та атестацію юридичних кадрів вищої кваліфікації України. Філософські та методологічні проблеми права. 2024. № 2 (28). С. 116–123.

Розвиток криміналістики й створених нею засобів і методів розкриття та розслідування злочинів є не тільки народженням чогось нового, а й вдосконаленням і адаптацією до нових умов того, що з'явилося і успішно використовувалося раніше.

В. П. Бахін

Анотація. Розглянуто роль відомого вітчизняного вченого-криміналіста доктора юридичних наук, професора В. П. Бахіна як наукового керівника у доборі та вихованні наукових кадрів з криміналістики за час роботи в Національній академії внутрішніх справ. У статті здійснено комплексний аналіз внеску професора В. П. Бахіна та представників його наукової школи в розвиток криміналістики, висвітлено теоретичну та практичну значущість виконаних під його керівництвом дисертаційних досліджень. Зазначено, що дисертації його учнів охоплювали ключові напрями криміналістики, їх тематика лишається актуальною і в умовах повномасштабної агресії проти України. Розглянуто актуальність, об'єкт і предмет, наукову новизну та практичну значущість дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, виконаних за наукового керівництва В. П. Бахіна. Визначено наукову новизну та практичну значущість кожного з розглянутих дисертаційних досліджень наукової школи професора В. П. Бахіна, що й досі зберігають актуальність і формують основу сучасної криміналістичної методології. Засвідчено наукову прогностичність В. П. Бахіна щодо визначення найактуальніших проблем криміналістики під час вибору тем наукових досліджень, його роль у підготовці та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів з криміналістики.

Ключові слова: криміналістика; науковий внесок; дисертаційне дослідження; слідча діяльність; слідча практика; потреби практики.

Історія статті:

Отримано: 25.08.2025

Переглянуто: 17.09.2025

Прийнято: 27.10.2025

Рекомендоване посилання:

Александренко О., Женунтій В. Особистий внесок професора В. П. Бахіна в підготовку криміналістичних наукових і науково-педагогічних кадрів. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2025. № 2 (30). С. 88–96. DOI: 10.33270/02253002.9

*Відповідальний автор

© Александренко О., Женунтій В., 2025

Вступ

Розвиток вітчизняної криміналістики у другій половині XX – на початку XXI століття нерозривно пов'язаний з діяльністю провідних наукових шкіл, серед яких помітне місце посідає наукова школа професора Володимира Петровича Бахіна. Його багаторічна праця у сфері підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації з криміналістики стала вагомим чинником формування сучасного наукового підґрунтя криміналістичних досліджень в Україні.

Особливістю науково-педагогічної діяльності професора В. П. Бахіна було поєднання глибокого теоретичного аналізу із чіткою орієнтацією на практику, що визначалося його багатим практичним досвідом роботи в правоохоронних органах на різних посадах. Це дало змогу створити свою наукову школу і сформувати покоління вчених, дисертаційні дослідження яких, проведені та захищені під науковим керівництвом В. П. Бахіна, охопили найактуальніші напрями криміналістичної науки: від оптимізації слідчої діяльності, подолання протидії розслідуванню, застосування принципу раптовості до позавидових методик розслідування і вдосконалення криміналістичної підготовки слідчих, чим було зроблено важливий внесок у подальший розвиток теорії вітчизняної криміналістики та удосконалення криміналістичної методики.

Матеріали й методи

У своїй попередній публікації «Гідний внесок професора В. П. Бахіна у підготовку та атестацію юридичних кадрів вищої кваліфікації України» ми виклали актуальність тем і наукову новизну низки дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза, виконаних і захищених за наукового керівництва професора В. П. Бахіна (Aleksandrenko, & Zhenuntii, 2024). Особливістю зазначених наукових досліджень був їх захист після 1995 року, тобто в умовах суверенності та незалежності України.

Дотепер не втратили своєї теоретичної і наукової цінності, а також практичної значущості виконані та захищені під науковим керівництвом Володимира Петровича дисертаційні дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за зазначеною спеціальністю, зокрема захищені до проголошення незалежності України актом від 24 серпня 1991 року, схваленим 1 грудня 1991 всенародним голосуванням. Ця стаття як продовження попередньої публікації є першою науковою роботою такого плану, в якій ґрунтовно проаналізовано і наведено результати наукових досліджень представників наукової школи професора В. П. Бахіна. Літературні джерела, присвячені персоналіям відомих криміналістів і розгляду наукових шкіл України,

такого аналізу не містять (Cherniavskiy, & Yusupov, 2021; Yusupov, & Antoshchuk, 2019).

У межах дослідження розглянуто та проаналізовано кандидатські дисертації зі спеціальності 12.00.09, виконані представниками наукової школи професора В. П. Бахіна і захищені під його науковим керівництвом. Методологічною основою цього дослідження слугували загальнонаукові та спеціальноюридичні методи: порівняльний, метод аналізу і синтезу, індукції та дедукції та ін.

Результати й обговорення

Науково-педагогічна діяльність доктора юридичних наук, професора, академіка Міжнародної слов'янської академії наук Володимира Петровича Бахіна становить понад 50 років, з них понад 35 років він присвятив викладанню та проведенню наукових досліджень у закладах вищої освіти юридичного профілю України. Серед вчених-криміналістів навряд чи знайдуться ті, хто мав би такий багатий практичний досвід, як Володимир Петрович, який працював експертом, оперативним уповноваженим, слідчим. Саме такий практичний досвід дав йому змогу успішно займатися науково-педагогічною діяльністю, наголошуючи на практичній складовій опанування криміналістичними знаннями і навичками, й визначати актуальні проблеми криміналістики та потреби слідчої практики. На їх розв'язання були спрямовані вибір тематики й наукові дослідження представників наукової школи, які зробили вагомий внесок у розвиток теорії, криміналістичної тактики й методики. Результати наукової школи В. П. Бахіна вражають не лише кількістю докторів (11) та кандидатів (40) юридичних наук з криміналістики, а й різноманітністю охоплення тематикою досліджень: теорія криміналістики, криміналістична тактика, криміналістична методика, тактика і протидія організованої злочинності, проблеми національної безпеки, розслідування податкових злочинів, оптимізація криміналістичної підготовки тощо.

Першим кандидатом юридичних наук, який підготував та захистив дисертацію під науковим керівництвом Володимира Петровича на початку його науково-педагогічної діяльності в Україні, був Андрій Володимирович Іщенко (1984). Тема його роботи (як і завжди в учнів В. П. Бахіна) мала практичне спрямування: «Криміналістична рекомендація як засіб забезпечення слідчої практики досягненнями науки і техніки» (12.00.09) (захист відбувся 29 лютого 1984 року). Проте скористатися під час підготовки цієї публікації авторефератом дисертації авторам не вдалося через відсутність його у бібліотечних фондах (Ishchenko, 1984).

Серед перших здобувачів наукового ступеня кандидата юридичних наук, які підготували та захистили кандидатські дисертації під науковим керівництвом Володимира Петровича Бахіна, був

і В. С. Кузьмичов. Дисертаційна робота В. С. Кузьмичова (1986) на тему «Наукові основи і практика реалізації принципу раптовості у слідчій діяльності» (12.00.09) (захист відбувся 22 жовтня 1986 року) була першим монографічним дослідженням змісту та сутності принципу раптовості, його вияву та реалізації у слідчій діяльності. Наукову новизну дослідження становлять обґрунтовані й сформульовані автором такі основні положення: 1) поняття та визначення слідчої діяльності з урахуванням її природи та сутності; 2) система принципів слідчої діяльності; 3) роль і вплив принципів слідчої діяльності на розроблення, впровадження та використання тактичних засобів у слідчій практиці; 4) сутність і зміст принципу раптовості, його роль у забезпеченні реалізації завдань кримінального судочинства; 5) поняття раптовості та рівня її прояву в слідчій діяльності; 6) характеристика тактичних прийомів і умов реалізації раптовості в слідчій діяльності; 7) пропозиції вдосконалення слідчої практики з урахуванням сутності та вимог принципу раптовості (Kuzmychov, 1986, р. 4-5).

Рекомендації, що містилися в дисертації, були спрямовані на підвищення ефективності практичної діяльності зі збирання та використання доказової інформації в умовах подолання протидії розслідуванню. На основі теоретичних положень і висновків, які зроблено за результатами дослідження, підготували методичні рекомендації для слідчих з реалізації раптовості. Так само запропоновано, що вироблені автором теоретичні положення і висновки можуть бути використані в подальших наукових дослідженнях з проблем вдосконалення тактичних засобів слідчої діяльності та в навчальному процесі з курсу криміналістики (Kuzmychov, 1986, р. 4-5).

Аналіз слідчої практики тих років дав змогу авторові дійти висновку, що однією з причин незадовільного розкриття та розслідування є низький рівень професійної майстерності окремих слідчих працівників, їх невміння грамотно здійснити складні тактичні прийоми. Відповідно до цього були сформульовані пропозиції зі спеціального цілеспрямованого вивчення практики використання принципу раптовості (позитивної та негативної) і організовано на цій основі навчання тактичних прийомів його реалізації (Kuzmychov, 1986, р. 17).

До перших дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за виділеною нами спеціальністю, виконаних і захищених під науковим керівництвом Володимира Петровича, належить і дисертація І. Х. Турсунова (1986) за темою «Розкриття злочинів за гарячими слідами: діяльність, організація, тактика» (12.00.09) (захист дисертації відбувся 19 листопада 1986 року, майже 40 років тому). Наукова новизна дисертаційної роботи І. Х. Турсунова полягає в комплексному

дослідженні проблем змісту та організації діяльності з розкриття злочинів за гарячими слідами, раціоналізації збирання та використання інформації з метою розшуку осіб, які вчинили злочини (Tursunov, 1986, р. 6).

На основі предметного вивчення змісту, організації і тактики практичного здійснення діяльності з розкриття злочинів за гарячими слідами, рівня (стану) теоретичної розробленості та нормативної регламентації зазначеної діяльності, завдяки правильно обраним методології і методиці дослідження автор обґрунтував і сформулював: а) правомірність і необхідність організації розкриття злочинів за гарячими слідами як засобу підвищення ефективності та результативності заходів боротьби зі злочинністю, забезпечення економії сил і засобів, що використовують для розшуку та викриття злочинців; б) поняття і визначення діяльності з розкриття злочинів за гарячими слідами, які є основою для розроблення раціональних засобів і методів її здійснення, критеріїв функціонального оцінювання; в) принципи, що відображають зміст і сутність діяльності з розкриття злочинів за гарячими слідами; г) рекомендації з оптимальної організації розкриття злочинів за гарячими слідами, що забезпечує максимальне використання можливостей правоохоронних органів для швидкого збирання і реалізації розшукової інформації; д) рекомендації з вивчення і розшифрування інформації особистісного характеру, що міститься у найрозповсюдженіших слідах, та оптимізації її використання для встановлення й розшуку злочинців за гарячими слідами; е) пропозиції з розширення використання спеціальних знань для отримання орієнтовної інформації про злочини в польових умовах на основі експрес-методів (Tursunov, 1986, р. 6-7).

Практичне значення результатів дослідження, на думку автора, полягає передусім у тому, що: 1) її теоретичні положення і висновки є доповненням до теорії криміналістики й можуть слугувати основою для подальшого розроблення проблем вдосконалення діяльності з розкриття та розслідування злочинів; 2) узагальнення практики та вироблені на цій основі практичні рекомендації призначено для підвищення ефективності роботи з розкриття злочинів, скорочення строків розслідування, економії сил і засобів правоохоронних органів під час розв'язання завдань, що перед ними стоять; 3) матеріали дослідження можна використовувати в навчальному процесі юридичних освітніх закладів на курсі криміналістики (Tursunov, 1986, р. 7).

Успішно захищена О. А. Садченком (1989) 25 жовтня 1989 року і виконана під науковим керівництвом Володимира Петровича дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Вивчення потреб слідчої практики як умова її вдосконалення» (12.00.09) була першим монографічним

дослідженням проблем вивчення слідчої практики як основи розвитку науки криміналістики. Автор розглядав потреби практики як центральної ланки взаємодії практики й науки. У зв'язку із цим було здійснено спробу розгляду службової функції криміналістики із задоволення виявлених потреб практики. Одночасно розкрито необхідність, значення та процедуру виявлення, вивчення та реалізації потреб слідчої практики.

Результати виконаного дослідження дали змогу автору обґрунтувати та сформулювати так основні положення: 1) поняття і формулювання визначення потреб слідчої практики з урахуванням їх місця, ролі та значення для вдосконалення розкриття та розслідування злочинів; 2) характеристика потреб практики як основи розвитку науки криміналістики й критерію тематичної спрямованості наукових досліджень з проблем слідчої практики; 3) роль класифікації потреб слідчої практики як основи систематизації знань про проблеми практики, що сприяє їх реалізації; 4) характеристика джерел інформації про потреби практики, а також методи й форми їх вивчення; 5) форми вираження потреб практики та їх роль під час виявлення, вивчення та реалізації у процесі розроблення криміналістичних рекомендацій; 6) основні напрями реалізації даних вивчення потреб слідчої практики; 7) пропозиції з вдосконалення науково-методичного і планово-організаційного забезпечення виявлення, вивчення та використання даних вивчення потреб практики для її вдосконалення.

На думку автора, теоретичні положення, висновки й практичні рекомендації, що містяться в дисертації, були спрямовані на вдосконалення слідчої практики та могли бути використані: 1) як положення теорії криміналістики, що відображують взаємозв'язок науки криміналістики та практики; 2) для подальшого дослідження потреб слідчої практики; 3) для організації і планування наукових досліджень з вивчення вдосконалення слідчої діяльності; 4) під час розроблення і вдосконалення системи виявлення, вивчення, систематизації потреб слідчої практики й реалізації отриманих даних; 5) під час планування підготовки науково-практичних посібників та інших видів публікацій; 6) у системі професійної підготовки та перепідготовки юридичних кадрів (Sadchenko, 1989, p. 6-8).

Об'єктом дисертаційного дослідження Б. Є. Лук'янчикова (2001) на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Вневидові методики розслідування злочинів як напрямки удосконалення криміналістичної методики» (12.00.09) (захист відбувся 29 березня 2001 року) була сукупність проблем, пов'язаних з розробленням поняття, структури та класифікації позавидових методик розслідування, формулюванням науково обґрунтованих концептуальних основ їх побудови та впровадження в правоохоронну практику (Lukianchukov, 2001, p. 3).

Наукова новизна одержаних автором результатів полягала в тому, що за характером та змістом розглянутих питань дисертаційна робота на той час була першим в Україні монографічним дослідженням, у якому обґрунтовано об'єктивні потреби й запропоновано авторські концептуальні підходи до побудови криміналістичних методик розслідування злочинів не за кримінально-правовими, а криміналістичними чинниками згідно з принципово новими положеннями ухвалених нормативних актів щодо докорінних перетворень в організації розкриття та розслідування нових видів злочинів. Автор дійшов висновку, що для розслідування окремих груп злочинів, які виділялися не за кримінально-правовими, а криміналістичними ознаками, розробляли й використовували відповідні методики, але не існувало ні наукового терміну, не розглядалися умови, за яких їх застосовували. Тож було запропоновано нове визначення позавидової методики як криміналістичної методики, в основу формування якої покладено не кримінально-правові, а криміналістичні ознаки злочинів. Було визначено низку криміналістично-значущих чинників, використання яких дає змогу об'єднувати злочини в групи, виявляти певні закономірності й розробляти методики розслідування, адаптовані до сучасних умов розвитку суспільства і злочинної діяльності (Lukianchukov, 2001, p. 4-5).

Проведені дослідження дали змогу автору сформулювати положення, що відповідали вимогам наукової новизни, мали значення для науки та практики розкриття і розслідування злочинів. Найсуттєвішими новими науковими положеннями є такі: 1) визначення поняття і сутності позавидових методик розслідування злочинів як напряму удосконалення криміналістичної методики; 2) розкриття сучасного розуміння і значення позавидових методик у розв'язанні завдань боротьби зі злочинністю; 3) обґрунтування об'єктивних передумов існування позавидових методик розслідування, необхідності їх вивчення в межах науки криміналістики; 4) розмежування в криміналістичній методиці безпосередньо видових і позавидових методик та правил їх застосування для раціональної організації розслідування; 5) конкретизація місця і ролі позавидових методик у системі криміналістичних методик розслідування злочинів; 6) визначення принципів, мети та завдання позавидових методик розслідування злочинів; 7) обґрунтування запропонованої нової класифікації позавидових методик розслідування; 8) виявлення типових слідчих ситуацій і напрямів їх розв'язання за застосування позавидових методик розслідування; 9) визначення критеріїв і умов допустимості використання позавидових методик у діяльності слідчих з розслідування, розкриття злочинів та запобігання їм (Lukianchukov, 2001, p. 5-6).

Теоретична цінність одержаних результатів, на думку автора, полягає передусім у тому, що

запропоноване визначення позазавидових методик розслідування дає змогу чітко розмежувати організаційні й тактичні аспекти підготовки та застосування комплексів слідчих дій у процесі розслідування, розкриття та забігання злочинам. Розроблення таких методик є відповіддю науки на потреби практики, яку вже не можуть задовольняти наявні (видові) методики розслідування. У практичному плані це надає можливість розробляти нову та удосконалювати наявну навчально-методичну літературу і забезпечувати на цій основі підвищення професійної майстерності слідчих та рівня підготовки фахівців юридичного профілю у вищих навчальних закладах і у подальшому науковому розробленні алгоритмів розслідування за позазавидовими методиками (Lukianchikov, 2001, p. 6).

У дисертації В. О. Сакало (2002) на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Тактика злочинної діяльності» (12.00.09) (захист відбувся 27 червня 2002 року) вперше на монографічному рівні досліджено явище тактики злочинної діяльності, форми і напрями її прояву. У процесі дослідження з урахуванням загальнонаукового поняття тактики дано визначення тактики злочинної діяльності, досліджені проблеми її формування, основні форми та напрями її прояву (Sakalo, 2002, p. 4-5).

Серед виділених основних складових тактики злочинної діяльності, які притаманні як способу скоєння злочину, так і протидії розслідуванню, а також конкретних теоретичних положень і висновків, що, на думку автора, відповідають вимогам наукової новизни, найбільш значущими визнано такі: 1) обґрунтування доцільності розгляду злочинної діяльності як одного з видів соціальної діяльності з огляду на всі основні складові, тобто мотив, засоби та способи досягнення цієї мети, послідовність дій, об'єкт, суб'єкт діяльності, сам процес діяльності, результат. Не обмежується вивченням окремих актів злочинної поведінки. Авторка правильно вважала, що злочинну діяльність треба вивчати як явище негативне, небажане, але яке об'єктивно існує. Як і будь-яка діяльність, злочинний її різновид має послідовність розвитку, притаманний йому елементи професійності та організованості. Зауважено, якщо в боротьбі зі злочинністю не зважати на зазначені аспекти й вивчати лише окремі злочини, розробляючи відповідно до них засоби протидії, то не можна вести мову про ефективну боротьбу із сучасною злочинністю; 2) визначення місця і ролі тактики злочинців у злочинній діяльності; 3) формулювання криміналістичного поняття тактики злочинної діяльності, визначення її змісту та місця в криміналістиці; 4) пропозиція вивчення в межах криміналістики злочинної тактики, яке необхідно для розроблення і озброєння практичних працівників ефективними контрприйомами протидії розкриттю та розслідуванню злочинів; 5) обґрунтування необхідності

розрізняти в слідчій тактиці власне тактичні прийоми та правила раціональної діяльності під час проведення слідчих і розшукових дій. Авторка вважала, що це треба для того, щоб відбувалося предметне розроблення кожного з цих напрямів без їх змішування та підміни. Інакше люди, які отримують знання із цих питань, не будуть мати повною мірою знань і вмінь щодо власне тактичних аспектів діяльності слідчого; 6) пропозиції щодо необхідності перегляду ставлення до допустимості тактичних прийомів слідства і розширення його тактичного арсеналу, а саме: перегляду ставлення до таких засобів, як обман, спонукання до дій, дезінформація. Слідча тактика, на думку авторки, повинна якщо не йти на крок попереду тактики злочинців, то хоча б має рухатися слідом, не залишаючи останній шансу набагато вирватися вперед. Авторка висловила припущення, що теоретичні основи та положення виконаного нею наукового дослідження можуть бути використані: для подальшого розвитку криміналістичної тактики; для розроблення конкретних тактичних рекомендацій з урахуванням тактики злочинців; для вдосконалення тактичної підготовки майбутніх слідчих (Sakalo, 2002, p. 7).

Актуальність теми дисертаційного дослідження О. О. Алексєєва (2004) «Оптимізація криміналістичної підготовки слідчих в системі МВС України» (12.00.09) (захист відбувся 04 червня 2004 року) обумовлювалася передусім потребами слідчої практики в підвищенні рівня криміналістичної підготовки слідчих, що відповідала б вимогам забезпечення ефективної протидії сучасній злочинності, та відсутністю у вітчизняній літературі комплексних сучасних досліджень усіх аспектів діяльності в системі криміналістичної підготовки слідчих з метою виявлення їх взаємозв'язків і взаємозалежностей (Alieksieiev, 2004, p. 2). Наведене обумовило вибір мети дослідження, а саме, щоб на підставі теоретичного узагальнення сучасних наукових напрямів криміналістики, педагогіки, психології та інших наук, а також відомостей про сучасну слідчу практику розробити теоретичну концепцію та практичні рекомендації, що дали б змогу з максимальною ефективністю з урахуванням конкретних умов її реалізації проводити криміналістичну підготовку слідчих в освітніх закладах системи МВС України (Alieksieiev, 2004, p. 3). Отже, предметом дослідження були мета, завдання, прийоми й засоби криміналістичної підготовки слідчих у системі МВС України (Alieksieiev, 2004, p. 3).

Наукова новизна отриманих автором результатів полягала в тому, що за характером і змістом розглянутих питань дисертація була на той час одним із перших монографічних досліджень в Україні криміналістичної підготовки слідчих як умова вдосконалення діяльності з розкриття та розслідування злочинів. У

дисертації було обґрунтовано ряд нових положень і висновків, що розширили наукове уявлення про криміналістичну підготовку слідчих у системі МВС України. До найбільш суттєвих з них, які, на думку автора, становили новизну, належали: 1) надано огляд розвитку уявлень про завдання і сутність криміналістичної підготовки слідчих як частини юридичної підготовки в контексті сучасних потреб слідчої практики; 2) охарактеризовано типові недоліки діяльності слідчих органів внутрішніх справ, що обумовлені недостатнім рівнем криміналістичної підготовки; 3) проаналізовано типові вади криміналістичного навчання слідчих в освітніх закладах системи МВС; 4) вперше комплексно досліджено зміст і особливості криміналістичної підготовки слідчих, адекватної сучасним вимогам забезпечення боротьби зі злочинністю; 5) окреслено вимоги до підбору та підготовки слідчих з урахуванням змісту науки криміналістики та потреб слідчої практики; 6) виділено компоненти криміналістичної підготовки слідчих та встановлено зв'язки між ними у вигляді запропонованих етапів криміналістичного навчання, розмежовано особливості й прийоми викладання різних розділів криміналістики; 7) запропоновано теоретичну концепцію криміналістичного навчання, на основі якої розроблено практичні рекомендації та пропозиції підвищення рівня криміналістичної підготовки слідчих у сучасних умовах, зокрема із застосуванням нових інформаційних технологій; 8) запропоновано та систематизовано форми й методи вдосконалення тактико-психологічного компонента криміналістичної підготовки слідчих; 9) обґрунтовано потребу вивчення і впровадження педагогічного досвіду криміналістичної підготовки, проаналізовано форми й методи її проведення та вдосконалення з урахуванням сучасних умов (Alieksieiev, 2004, р. 4-5).

Практичне значення одержаних результатів полягало в тому, що сформульовані в дисертації положення, висновки й пропозиції уможливили забезпечити якісно новий рівень криміналістичної підготовки слідчих, оптимізацію витрат на їх підготовку. Більшість положень і рекомендацій дисертації мали прикладний характер і були спрямовані на їх використання під час підготовки слідчих в юридичних навчальних закладах (Alieksieiev, 2004, р. 5).

У дисертації О. В. Александренко (2004) на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню» (12.00.09) (захист відбувся 24 грудня 2004 року) предметом дослідження були правові, методичні, організаційні й тактичні засоби та методи подолання протидії розслідуванню злочинів (Aleksandrenko, 2004, р. 3). За характером і змістом розглянутих питань дисертаційне дослідження О. В. Александренко було першим в Україні монографічним дослідженням проблеми протидії розслідуванню як елемента злочинної діяльності, законо-

мірностей її вияву, розпізнавання, правових, організаційних і тактичних основ подолання протидії. За результатами дослідження авторка обґрунтувала та сформулювала низку нових теоретичних положень і висновків, які розширили наукове уявлення про протидію розслідуванню. Найістотніші з них, які, на думку авторки, становлять новизну, є: 1) вперше зроблено висновок, що в сучасних умовах протидію слід розглядати як обов'язковий елемент злочинної діяльності, який забезпечує її тривале та безпечне існування; зазначено недостатність використання наявного тактичного арсеналу засобів подолання протидії та аргументовано необхідність його доповнення новими засобами й методами, зокрема нетрадиційними, запропоновано основні напрями їх застосування, з огляду на особливості протидії в сучасних умовах, визначено необхідність створення системи заходів її подолання та охарактеризовано основні напрями діяльності державних структур зі створення цієї системи, систематизовано та охарактеризовано основні напрями комплексного підходу до створення системи заходів запобігання протидії розслідуванню; 2) подальший розвиток бачення сутності та змісту протидії розслідуванню. Сформульовано авторське визначення цього правового явища; обґрунтовано необхідність створення окремого криміналістичного вчення про протидію розслідуванню, засоби і методи її подолання для комплексного та всебічного вивчення такого явища; 3) узагальнено та систематизовано види, форми протидії, представлено їх авторську класифікацію; сформульовано теоретичні основи й практичні рекомендації застосування організаційних і тактичних засобів подолання протидії розслідуванню.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції роблять певний внесок у розвиток криміналістики, сприяють підвищенню ефективності діяльності правоохоронних органів з подолання протидії розслідуванню злочинів. Більшість положень і рекомендацій дисертації мають прикладний характер і спрямовані на використання їх слідчими та дізнавачами для виявлення, запобігання та подолання способів протидії; їх можна використовувати під час підготовки слідчих і дізнавачів у юридичних навчальних закладах, у системі службової підготовки для навчання їх своєчасному прогнозуванню, запобіганню і подоланню протидії, а також можуть бути використані у навчальному процесі під час вивчення курсу криміналістики (Aleksandrenko, 2004, р. 4-5).

Предметом дисертаційного дослідження С. М. Зав'ялова (2005) на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю» (12.00.09) (захист відбувся 24 червня 2005 року) були закономірності формування і функціонування способів вчинення

злочинів, їх різноманітні прояви, виявлення і визначення шляхів використання відомостей щодо способів їх вчинення та визначення на цій підставі засобів і методів правоохоронних органів для виявлення, розкриття та розслідування злочинів (Zavialov, 2005, p. 4).

Наукова новизна одержаних результатів визначалася насамперед постановкою і розглядом вперше в Україні на монографічному рівні проблеми природи способу вчинення злочинів, поняття і змісту способу вчинення злочинів у зв'язку з якісною зміною злочинності за сучасних умов, у яких здійснюється і розвивається злочинна діяльність, класифікації способів вчинення злочинів, обґрунтування можливості й необхідності використання результатів дослідження способів вчинення злочинів як теоретичного і практичного інструментарію пізнання явищ, що вивчають у криміналістиці та у сфері боротьби зі злочинністю (Zavialov, 2005, p. 4).

Новизна проведеного автором теоретико-емпіричного дослідження забезпечила можливість сформулювати принципові положення, найважливішими з яких є: 1) вперше обґрунтовано взаємозв'язок категорій злочинної діяльності й способу вчинення злочину; визначено авторське поняття способу вчинення злочину як криміналістичної категорії, його структури і змісту; розкрито характеристику прояву способів вчинення злочинів у діяльності організованої злочинності, сформульовано співвідношення способу вчинення злочину і способів протидії розслідуванню; на основі аналізу сучасних способів вчинення злочинів сформульовано основні напрями прогнозування розвитку способів вчинення злочинів; 2) удосконалено поняття процесу відображення способів вчинення злочинів у навколишньому середовищі, випадкового і закономірного характеру відбитків способів вчинення злочинів, кореляційної залежності між слідами; уточнено криміналістичну класифікацію способів вчинення злочинів; на основі аналізу сучасних засобів і методів встановлення, накопичення і використання інформації щодо способів вчинення злочинів сформульовано пропозиції з удосконалення системи криміналістичних обліків за способом; запропоновано зміст і сутність способу вчинення злочину як складової частини злочинної діяльності; 3) набуло подальшого розвитку бачення шляхів та форм практичної реалізації інформації про спосіб вчинення злочину під час визначення напрямів розслідування та його планування, ухвалення рішень стосовно тактики окремих слідчих дій; здійснено подальший розвиток співвідношення способу вчинення і механізму злочину; додатково обґрунтовано необхідність дослідження способу вчинення злочину, його місця і ролі у зв'язку з якісною зміною злочинності за сучасних умов, у яких здійснюється і розвивається злочинна діяльність; конкретизовано недоліки практичної реалізації категорії «спосіб вчинення злочину» в системі криміналістичних обліків; викладено аналіз

наявних поглядів на спосіб вчинення злочину в криміналістиці, кримінальному праві та кримінальному процесі (Zavialov, 2005, p. 4).

Практичне значення одержаних результатів зумовлено тим, що вони базуються на значному за обсягом соціологічному матеріалі й відбивають сучасну практику правоохоронних органів. Результати дослідження впроваджено в навчальний процес окремих вищих юридичних закладів. Їх використовують під час вивчення курсу «Криміналістика» за темою «Криміналістична характеристика злочинів» (Zavialov, 2005, p. 5).

Результати наукових досліджень професора В. П. Бахіна та його наукової школи неодноразово ставали предметом обговорення криміналістичною спільнотою, слугували підґрунтям для нових досліджень криміналістів, а також наступним кроком у вдосконаленні викладання криміналістики, формування системи криміналістичних знань (Shepitko, 2020; Stepaniuk, & Matiushkova, 2021; Yaremchuk, 2023).

У 2016 році Володимира Петровича не стало, але його наукова школа живе й розвивається, продовжує поповнюватися новими дослідниками актуальних проблем криміналістики та практики правоохоронних органів. Майже всі криміналісти, які виконали й захистили кандидатські дисертації під науковим керівництвом професора В. П. Бахіна, продовжили наукову і науково-викладацьку діяльність. Багато хто став відомим вченим, доктором юридичних наук, професором у галузі криміналістики й збагатив її своїми ідеями і роботами. Було сформовано наукові школи та підготовлено наступні покоління криміналістів, які продовжили традиції служіння криміналістиці – науці, любов до якої їм прищепив професор Володимир Петрович Бахін.

Висновки

Підбиваючи підсумки викладеному у двох наших публікаціях, присвячених аналізу внеску професора В. П. Бахіна та створеної ним наукової школи в розвиток криміналістичних наукових знань, слід зазначити, що, незважаючи на роки та десятиліття, які минули із часу їх захисту, результати розглянутих наукових досліджень українських вчених-криміналістів дотепер не втратили актуальності, наукового та практичного значення. Навпаки, й далі є актуальними, що особливо помітно за останні десять років, які пройшли в умовах масштабної агресії РФ проти України; війни, яка супроводжується численними фактами вчинення воєнних злочинів, що спричинило необхідність швидкого на них реагування та ефективного розслідування.

Це свідчить як про старанність і наполегливість у роботі над дисертаціями самих авторів, так і про наукову прозорливість і талант В. П. Бахіна, що проявилось у визначенні ним найактуальніших проблем криміналістики на час вибору тем наукових досліджень, формулюванні

їх завдань і напрямів проведення наукових пошуків, а також у визначенні, хто з працівників правоохоронних органів, які висловили бажання працювати над дисертаціями під його науковим керівництвом, здатен якнайкраще впоратися з певною темою дослідження. Завдяки такому підходу професора В. П. Бахіна як наукового керівника, а також проявленим його учнями під час роботи над дисертаціями наполегливості, майстерності, схильності до наукової роботи криміналістика збагатилася низкою дисертаційних досліджень з актуальних проблем. У цих роботах було представлено результати, спрямо-

вані на розв'язання проблем слідчої практики, зокрема дослідження тем, до яких В. П. Бахін зі своїми учнями вдалися вперше серед криміналістів. Нові часи та реалії ставлять перед правоохоронними органами й криміналістикою як наукою нові завдання. Наукова школа професора В. П. Бахіна діє, розвивається, поповнюється новими здобувачами, які здійснюють наукові дослідження й у майбутньому зроблять свій внесок у розвиток криміналістики – науки, якій Володимир Петрович Бахін був відданий усе життя.

References

- [1] Aleksandrenko, O., & Zhenuntii, V.I. (2024). Worthy contribution of Professor V.P. Bakhin to the training and certification of highlyqualified legal personnel of Ukraine. *Philosophical and methodological problems of law*, 2(28), 116-123. DOI: 10.33270/02242802.116
- [2] Aleksandrenko, O.V. (2004). The criminalistic problems of overcoming of counteraction to investigation. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv.
- [3] Aliksieiev, A.A. (2004). Optimization of the Criminalistic training of investigators in the system of Ukrainian Ministry of Internal Affairs. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv.
- [4] Cherniavskiy, S.S., & Yusupov, V.V. (2021). Development of criminalistic scientific schools of the National Academy of Internal Affairs. *Expertise and Forensics*, 35(1), 7-14. DOI: 10.37025/1992-4437/2021-35-1-7
- [5] Ishchenko, A.V. (1984). Forensic recommendation as a way to ensure investigative practice with the achievements of science and technology. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv.
- [6] Kuzmychov, V.S. (1986). Scientific bases and practice of implementing the principle of suddenness in investigative activities. *Candidate's thesis*. Kyiv.
- [7] Lukianchykov, B.Ye. (2001). Unusual, types of methodology of crime investigation as a trend of criminalistic methodological improvement. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv.
- [8] Sadchenko, A.A. (1989). Studying the needs of investigative practice as a condition for its improvement. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv.
- [9] Sakalo, V.A. (2002). Tactics of criminal activity. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv.
- [10] Shepitko, V.Yu. (2020). Formation of criminalistics and forensic didactics in Ukraine. *Theory and practice of forensics and criminalistics*, 22, 7-19. DOI: 10.32353/khrife.2.2020.01
- [11] Stepaniuk, R.L., & Matiushkova, T.P. (2021). *Criminalistics and Forensic Sciences: Problems of Differentiation and Integration*. *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*, 3(94), 263-272. DOI: 10.32631/v.2021.3.24
- [12] Tursunov, I.Kh. (1986). Disclosure of crimes on the spot: activities, organization, tactics. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv.
- [13] Yaremchuk, V.O. (2019). Formation of a modern system of criminalistics knowledge. *Problems of Legality*, 146, 247-255. DOI: 10.21564/2414-990x.146.175034
- [14] Yusupov, V.V., & Antoshchuk, A.O. (2019). Forensic Science School of Professor A. V. Ishchenko. *Forensic Bulletin*, 1(31), 96104. DOI: 10.37025/1992-4437/2019-31-1-96
- [15] Zavialov, S.M. (2005). The method of committing a crime: modern problems of study and use in crime combating. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv.

Список використаних джерел

- [1] Александренко О. В., Женунтій В. І. Гідний внесок професора В. П. Бахіна в підготовку та атестацію юридичних кадрів вищої кваліфікації України. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2024. № 2 (28) С. 116–123. DOI: 10.33270/02242802.116
- [2] Александренко О. В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 20 с.
- [3] Алексеев О. О. Оптимізація криміналістичної підготовки слідчих в системі МВС України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 1984. 19 с.
- [4] Чернявський С. С., Юсупов В. В. Розвиток криміналістичних наукових шкіл Національної академії внутрішніх справ. *Криміналістичний вісник*. 2021. № 1. С. 7–18. DOI: 10.37025/1992-4437/2021-35-1-7
- [5] Іщенко А. В. Криміналістична рекомендація як засіб забезпечення слідчої практики досягненнями науки і техніки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 1984. 19 с.

- [6] Кузьмичов В. С. Наукові основи і практика реалізації принципу раптовості у слідчій діяльності : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 1986. 18 с.
- [7] Лук'янчиков Б. Є. Вневидові методики розслідування злочинів як напрямок удосконалення криміналістичної методики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2001. 19 с.
- [8] Садченко О. О. Вивчення потреб слідчої практики як умова її вдосконалення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 1989. 21 с.
- [9] Сакало В. О. Тактика злочинної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2002. 16 с.
- [10] Шепітько В. Ю. Формування криміналістики та криміналістичної дидактики в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. Вип. 22. С. 7–19. DOI: 10.32353/khrife.2.2020.01
- [11] Степанюк Р. Л., Матюшкова Т. П. Криміналістика та forensicscience: проблеми диференціації та інтеграції. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3 (94). С. 263–272. DOI: 10.32631/v.2021.3.24
- [12] Турсунов І. Х. Розкриття злочинів за «гарячими слідами»: діяльність, організація, тактика : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 1986. 18 с.
- [13] Яремчук В. О. Формування сучасної системи криміналістичних знань. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 146. С. 247–255. DOI: 10.21564/2414-990x.146.175034
- [14] Юсупов В. В., Антошук А. О. Криміналістична наукова школа професора А. В. Іщенко. *Криміналістичний вісник*. 2019. № 1 (31). С. 96–104. DOI: 10.37025/1992-4437/2019-31-1-96
- [15] Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 19 с.

ALEKSANDRENKO Olena

PhD in Law, Associate Professor, Senior Researcher of the Research Laboratory on Forensic Support and Forensic Expertise of the Educational and Scientific Expert Forensic Institute of the National Academy of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2592-7593>;

ZHENUNTII Volodymyr

PhD in Law, Senior Researcher

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0578-1494>

Professor V.P. Bakhin's Significant Personal Contribution to the Preparation of Forensic Science and Scientific-Pedagogical Personnel

Abstract. The role of the renowned Ukrainian criminalist, Doctor of Law, Professor V. P. Bakhin, as a scientific supervisor in the selection and training of scientific personnel in criminology during his work at the National Academy of Internal Affairs is considered. The article provides a comprehensive analysis of the contribution of Professor V. P. Bakhin and representatives of his scientific school to the development of criminology, highlighting the theoretical and practical significance of the dissertation research carried out under his supervision. It is noted that the dissertations of his students covered key areas of criminology, and their topics remain relevant even in the context of full-scale aggression against Ukraine. The relevance, object and subject, scientific novelty and practical significance of the dissertation research for the degree of Candidate of Legal Sciences, carried out under the scientific guidance of V. P. Bakhin, are considered. The scientific novelty and practical significance of each of the considered dissertation studies of the scientific school of Professor V. P. Bakhin, which remain relevant and form the basis of modern criminalistics methodology, are determined. The scientific foresight of V. P. Bakhin in identifying the most pressing problems of criminalistics when selecting topics for scientific research, his role in the training and certification of scientific and scientific-pedagogical personnel in criminalistics

Keywords: forensics; scientific contribution; dissertation research; investigative activity; investigative practice; needs of practice.